

PERCEPȚIA SCHIMBĂRII SOCIALE ÎN PERIOADA TRANZIȚIEI REFLECTATĂ ÎN SONDAJELE DE OPINIE

DOREL ABRAHAM
*Centrul de Sociologie
Urbană și Regională*

MARILENA GÂNJU
*Centrul de Sociologie
Urbană și Regională*

Orice schimbare socială are un impact asupra populației, este percepută ca atare și, în funcție de această percepție, populația își formează o atitudine favorabilă sau nefavorabilă care nu poate fi neglijată. Sondajul de opinie este cea mai rapidă metodă de a evalua atitudinea față de aceste schimbări și impactul lor social în mod relevant din punct de vedere științific – adică asigurându-i reprezentativitatea. Datele pe care le prezentăm despre modul în care populația României percepe schimbarea socială se bazează pe sondaje realizate de Centrul de Sociologie Urbană și Regională – CURS în perioada 1991 – 2000. S-a considerat că principalele schimbări sociale cu impact direct asupra populației și pentru care percepția populației este esențială sunt: reforma economică, cu accent pe privatizare; dinamica nivelului de trai și problemele sociale cu care se confruntă populația; încrederea în instituții și atitudinea politică.

La nivelul opiniei publice, atât economia de piață, cât și privatizarea sunt considerate dezirabile de majoritatea populației; pe de altă parte, se observă că deși majoritatea este pro (pentru 64% dintre respondenți accelerarea privatizării este o problemă importantă), această majoritate este oarecum inconsistentă (doar 46% dintre respondenți sunt de acord cu privatizarea întreprinderilor de stat). De asemenea, se înregistrează o anumită polarizare a opiniei față de privatizare în cazul populației cu studii superioare, a tinerilor și adulților. Este tot mai evident că fenomenul tranziției nu privește doar schimbările din sfera economică, ci și a instituțiilor și a relațiilor dintre acestea, a comportamentelor și atitudinilor individuale și colective.

Orice schimbare socială are un impact asupra populației, este percepută ca atare și, în funcție de această percepție, populația își formează o atitudine favorabilă sau nefavorabilă care nu poate fi neglijată. Sondajul de opinie este cea mai rapidă metodă de a evalua atitudinea față de aceste schimbări și impactul lor social în mod relevant din punct de vedere științific – adică asigurându-i reprezentativitatea. Sondajele de opinie sunt un dat, o realitate a lumii democratice prin care se asigură, în mare parte, feed-back-ul informațional necesar în procesul de conducere.

Schimbările care au loc în societatea românească în perioada de tranziție, de după

1989, sunt reflectate și percepute la nivelul conștiinței comune. Percepția subiectivă a lucrurilor nu numai că oferă o imagine despre aceste schimbări, dar face ea însăși parte din realitatea socială. Prin urmare, în dinamica percepției se reflectă atât imaginea schimbărilor obiective din societate, cât și schimbările subiective care au loc la nivelul atitudinilor și opiniilor oamenilor. Ca atare, în evaluarea situațiilor sociale nu se poate apela numai la date factuale sau la așa ziiși indicatori obiectivi oficiali ai realităților sociale cum sunt structurile demografice, condițiile de locuit, școlarizarea, sănătatea, veniturile, ci sunt necesari și indicatorii subiectivi.

Tendențele în schimbarea socială nu pot fi evaluate decât pe baza unor date relevante despre starea economică și social-politică. Din păcate, într-o societate în tranziție, adesea lipsesc datele necesare. Or, guvernanții au nevoie să cunoască ce se întâmplă la nivelul populației după introducerea unor noi programe sau măsuri destinate transformării socio-economice. Mai mult, este necesar să se cunoască nu numai ce cred oamenii despre schimbările care-i înconjoară, ci și ce doresc ei.

Cele câteva date pe care le prezentăm despre modul în care populația României percepe schimbarea socială se bazează pe sondaje

realizate de Centrul de Sociologie Urbană și Regională – CURS în perioada 1991 – 2000. După părerea noastră, principalele schimbări sociale cu impact direct asupra populației și pentru care percepția populației este esențială sunt:

- reforma economică, cu accent pe privatizare;
- dinamica nivelului de trai și problemele sociale cu care se confruntă populația;
- încrederea în instituții și atitudinea politică.

Menționăm că în perioada imediată de după evenimentele din decembrie 1989, în rân-

Fig. 1. Credeți că privatizarea este bună?

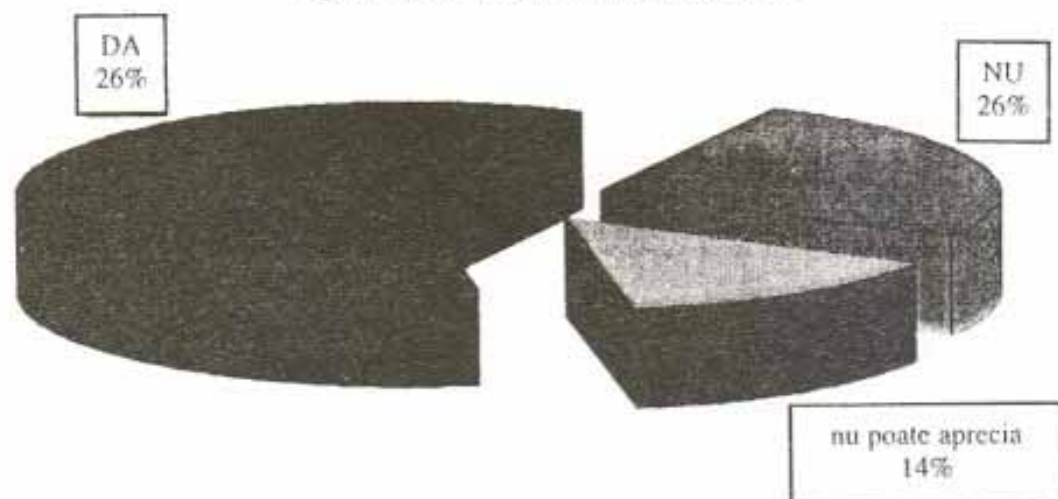
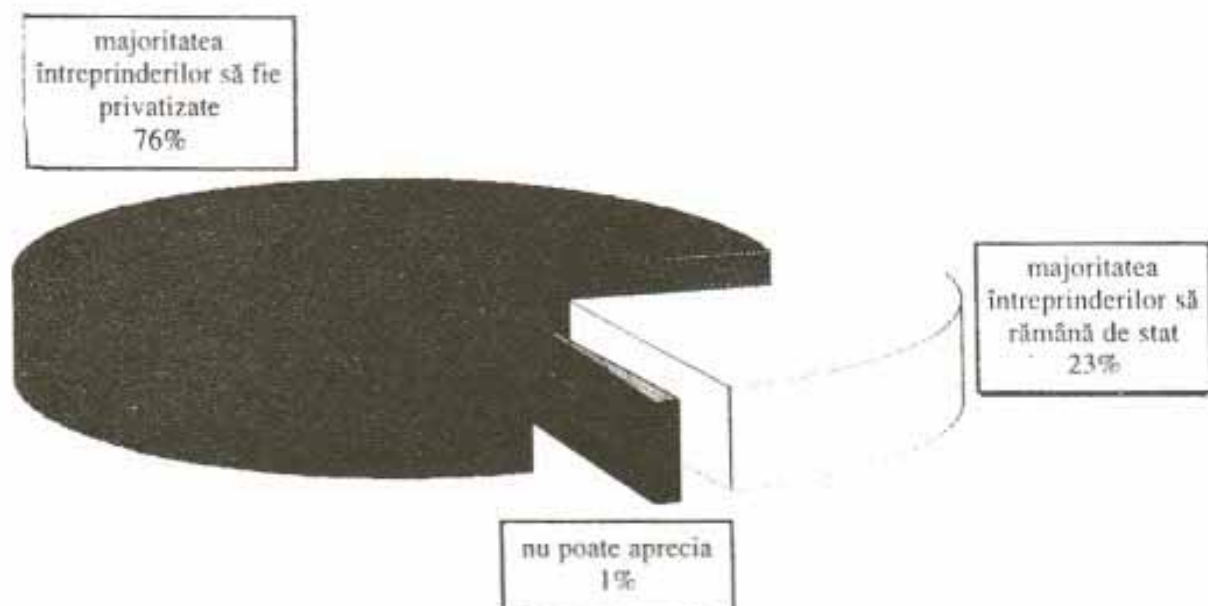

Fig. 2. Percepția socială a privatizării întreprinderilor de stat – septembrie 1991 –

dul populației a domnit confuzia în legătură cu schimbările recente produse în societatea românească, confuzie ce s-a menținut o bună bucată de vreme, până când s-au cristalizat opiniile și atitudinile față de evenimentele trăite (de exemplu, persistența confuziei a fost atât de mare în primii ani, încât mulți oameni respingeau și capitalismul și socialismul, voiau în același timp ca întreprinderile să rămână în proprietatea statului dar să se și privatizeze). De aceea analiza în dinamică a percepției populației a ținut seama de această situație.

PERCEPȚIA REFORMEI ECONOMICE ȘI A PRIVATIZĂRII

În ceea ce privește reforma economică în România, rezultă clar opțiunea fermă a populației în favoarea acesteia, privatizarea fiind percepută – chiar de la începutul perioadei de tranziție – ca fiind calea cea mai bună de trecere la economia de piață, bazată pe concurență.

Atitudinea favorabilă privatizării este diferită la nivelul regiunilor, constatându-se că aceasta este mult mai puternică în județele din nordul și vestul țării (Crișana-Maramureș, Ba-

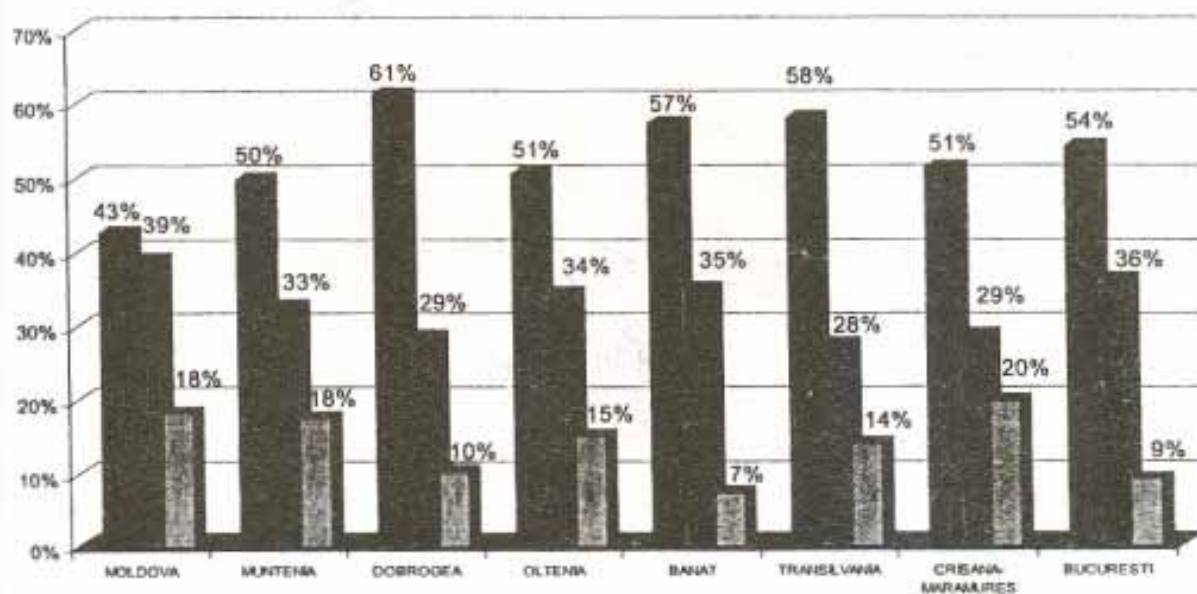
nat) și mai slabă în partea de est și sud-est (Moldova și Dobrogea), după cum se poate observa în harta 1.

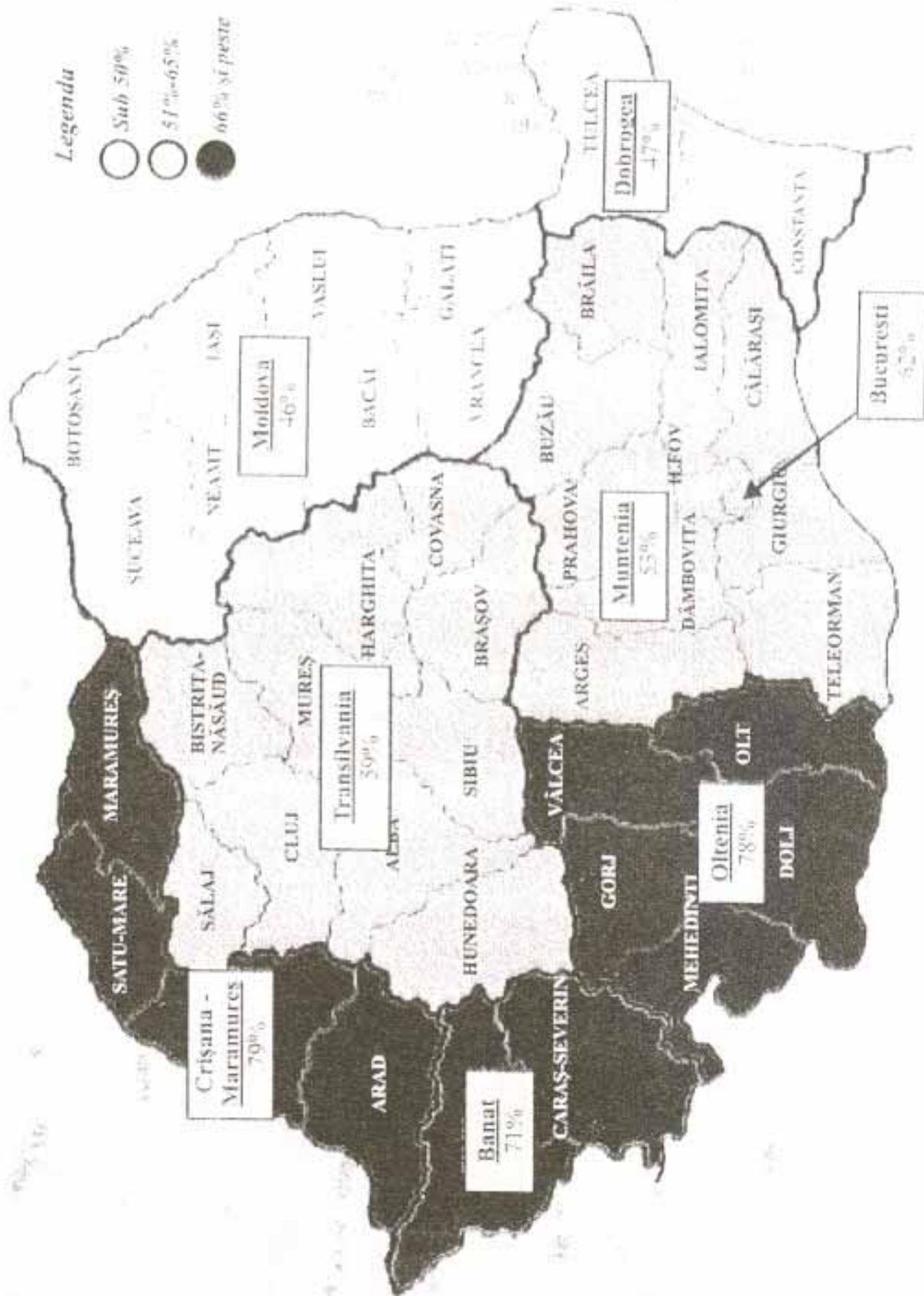
De altfel, acest lucru reiese și din faptul că peste trei sferturi din populație considera, la acea dată (septembrie 1991) că majoritatea întreprinderilor de stat ar trebui să fie privatizate. Numai circa 23% din populație consideră că cele mai multe întreprinderi ar trebui să rămână în proprietatea statului.

Totuși, percepția raportului întreprinderi de stat – întreprinderi private este mai nuanțată în profil teritorial. De pildă, populația din Banat, Crișana-Maramureș și Moldova aderă mai degrabă la ideea privatizării întreprinderilor de stat, în timp ce în Oltenia predomină persoanele care doresc menținerea acestora în proprietatea statului.

Pe parcursul celor 10 ani, se constată că ponderea celor care doreau privatizarea mării majorități a întreprinderilor de stat s-a mai diminuat, atingând în noiembrie 1999, (în cadrul unui sondaj cu reprezentativitate la nivel de județ), valoarea de 46% în schimb a crescut semnificativ (la cca.42%) proporția celor care consideră că ar fi mai bine ca majoritatea întreprinderilor să rămână în proprietatea statului (12% nu fac aprecieri în acest

Fig. 3. Credeți că privatizarea marilor întreprinderi este bună?
– decembrie 1997 –

sens). Este astfel evidențiat indirect impactul social produs de privatizare, reflectat și prin diminuarea atitudinii favorabile a populației față de aceasta, în general și preferința a tot mai multe persoane pentru menținerea în continuare a întreprinderilor în proprietatea statului. Desigur că o astfel de atitudine a fost influențată și de opinia populației că privatizarea s-a realizat în general în mod necinstit, favorizând anumite persoane sau grupuri de interese, aspecte care au fost evidențiate pe larg în mass-media.

Comparativ cu datele consemnate în 1991, se observă unele modificări în ceea ce privește ponderea populației favorabilă privatizării la nivelul unor zone evidențiate de diminuarea semnificativă a acestor valori, îndeosebi în cazul Olteniei și Dobrogei unde cei dornici ca întreprinderile să fie în continuare proprietatea statului dețin ponderi apreciable (58% și respectiv 52%).

Harta 2 reprezintă ponderea populației favorabilă privatizării întreprinderilor cu capital majoritar de stat, la sfârșitul anului 1999.

Pe măsură ce privatizarea ia amploare, se pune tot mai des în discuție problema restruc-turării marilor întreprinderi de stat și a priva-

tizării lor. Astfel, la sfârșitul anului 1997 mai mult de jumătate din populație se declara de acord cu privatizarea lor, 1/3 fiind împotriva (15% nu a făcut aprecieri în acest sens). În plan teritorial, mai mult de jumătate din populația din Dobrogea, Transilvania și Banat era favorabilă privatizării marilor întreprinderi, în timp ce în Moldova și București mai mult de 1/3 nu credeau că privatizarea este o soluție bună pentru rezolvarea dificultăților prin care trec aceste unități.

Atitudinea rezervată, chiar potrivnică – în multe cazuri – privatizării marilor întreprinderi se bazează pe credința unora că până acum aceasta s-ar fi realizat cel mai adesea incorect, opinie împărtășită de mai mult de două treimi din populația investigată. La nivelul percepției populației persistă impresia că privatizarea în masă a întreprinderilor românești a favorizat mai mult unele grupuri în defavoarea altora. Sunt edificatoare în acest sens răspunsurile obținute la întrebarea „Cine câștigă cel mai mult de pe urma privatizării marilor întreprinderi?” (sondajul a fost efectuat în iunie 1998):

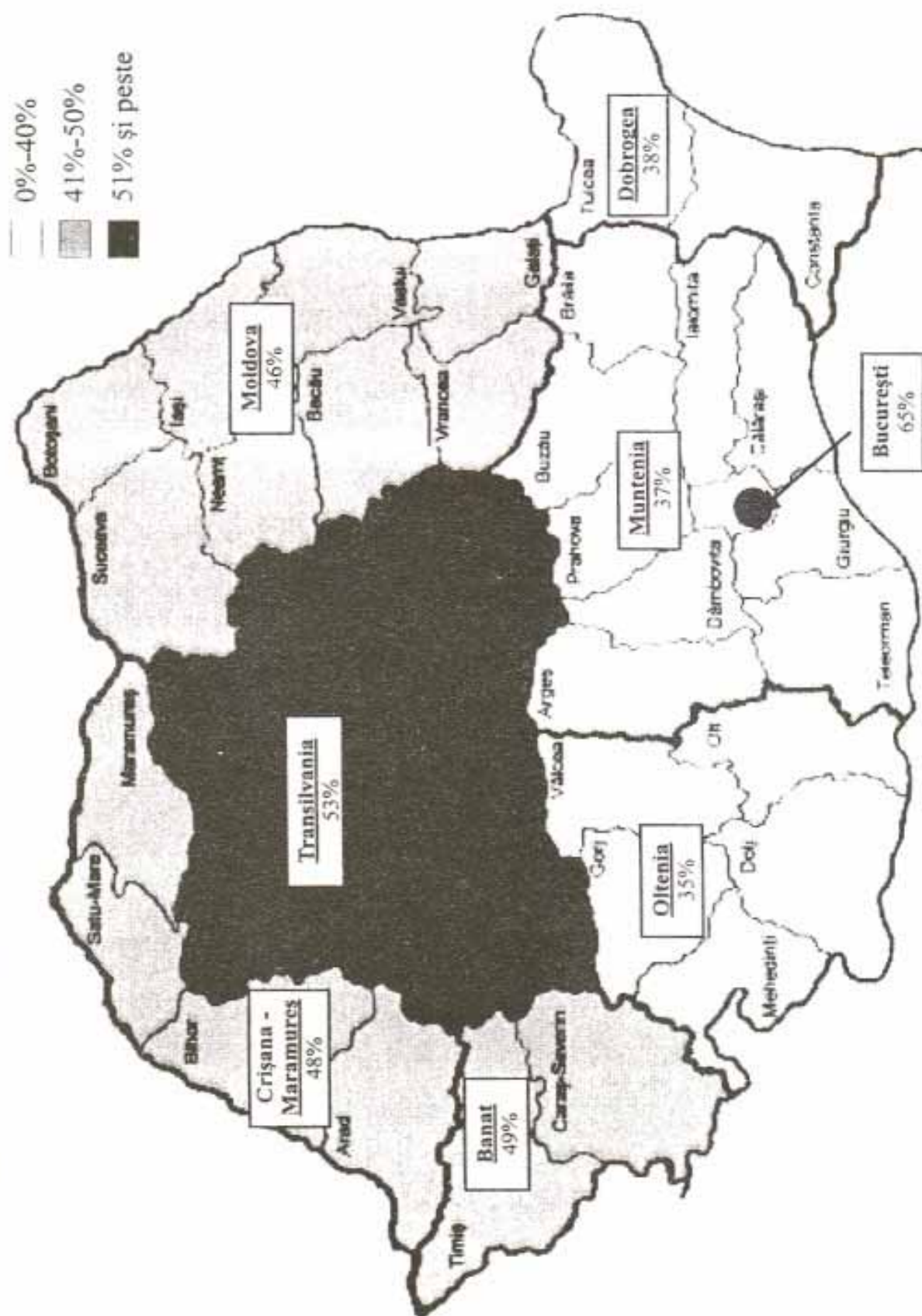
- oamenii de afaceri străini 26%
- oamenii politici 24%
- directorii întreprinderilor 19%

Tabelul 1. Cine câștigă cel mai mult de pe urma privatizării marilor întreprinderi?

%

	oamenii de afaceri străini	oamenii politici	directorii întreprin- derilor	toți oamenii din țară	oamenii de afaceri români	munci- torii din între- prinderi
MOLDOVA	26	24	22	6	6	2
MUNTENIA	31	17	21	8	9	2
DOBROGEA	57	24	9	0	6	0
OLTENIA	14	25	23	2	13	2
BANAT	21	30	19	11	4	2
TRANSIL- VANIA	22	26	16	13	3	2
CRIȘANA- MARAMUREȘ	25	25	16	10	7	2
BUCUREȘTI	30	23	14	17	4	1
TOTAL	26	23	19	9	7	2

Harta 2. Ponderea populației favorabil privatizării întreprinderilor de stat – în noiembrie 1991 –

- toți oamenii din țară 9%
- oamenii de afaceri români 7%
- muncitorii din întreprinderi 2%

În opinia generală, privatizarea de masă a întreprinderilor românești a favorizat mai mult pe oamenii de afaceri străini și pe oamenii politici din țara noastră și mai puțin pe muncitorii din aceste întreprinderi sau pe oamenii de afaceri români. La nivel regional, se observă unele diferențe în această ierarhie, în sensul că în Muntenia, Dobrogea și București pe primul loc se situează oamenii de afaceri străini, în Banat, Transilvania și Crișana-Maramureș sunt percepuți oamenii politici în avantaj față de ceilalți, în timp ce în Oltenia principalii beneficiari sunt considerați a fi atât oamenii politici, cât și directorii întreprinderilor; o situație mai deosebită se întâlnește în Moldova, unde populația împărtășește credința că privatizarea marilor întreprinderi i-a favorizat atât pe oamenii de afaceri străini, cât și pe oamenii politici și directorii întreprinderilor.

Opțiunea pentru privatizare și economia de piață este exprimată chiar de către unii dintre cei circa 40% dintre salariați care preferă „un câștig sau salariu mic dar sigur, decât unul mare și nesigur”. Prin urmare, stresul provo-

cat de reforma economică, asociat cu șomajul, disponibilizările etc., în principal prin privatizare, nu afectează speranța populației în economia de piață și în necesitatea reducerii intervenției statului în economie, dar menține mentalitatea paternalistă de tip comunist. În aceste condiții, este normal ca, la sfârșitul anului 2000, mai mult de un sfert din populația ocupată să aspire, mai degrabă, la „un loc de muncă bine plătit, chiar dacă este nesigur, decât unul prost plătit, dar sigur”. Atitudinea favorabilă față de privatizare este mult mai accentuată la salariații din unitățile privatizate decât la cei din unitățile de stat. Preferința populației pentru serviciu în sectorul privat este determinată mai ales de șansa de a câștiga mai mult, chiar dacă locul de muncă nu este garantat, în timp ce opțiunea de a lucra la stat este justificată în primul rând de siguranța locului de muncă și mai puțin de câștig. Privatizarea este acceptată cu precădere de către persoanele cu o bună pregătire școlară și profesională, îndeosebi de cei cu studii superioare și mai puțin de către muncitorii cu calificare redusă.

La nivel regional se observă, de asemenea, diferențe semnificative. Aproape jumătate din-

Fig. 4. Percepția socială a ritmului privatizării

tre salariații din București își doresc să lucreze mai degrabă într-un loc de muncă bine plătit, chiar dacă este nesigur, în timp ce majoritatea (peste 80%) salariaților din Muntenia și Oltenia – regiuni preponderent rurale și monoindustriale – preferă să lucreze într-un loc de muncă sigur, chiar dacă este prost plătit. Desigur că această atitudine se bazează în bună măsură și pe oportunitățile și șansele de angajare existente în zonele respective.

În ceea ce privește percepția de către populație a ritmului în care se realizează în țara noastră programele guvernamentale privind tranziția la economia de piață, menționăm că, în septembrie 1991, ritmul reformei economice era considerat prea lent – de două treimi din populație și prea rapid – de 10%. Numai 8% consideră că ritmul reformei este „așa cum trebuie”, iar circa 16% nu pot aprecia această situație. În alți termeni, dar în concordanță cu cele afirmate, într-un sondaj realizat în iulie 1993 se arăta că, o proporție de circa 47% din populație considera că „ritmul privatizării este prea lent”. Totuși, aproape o treime (31%) din populație consideră că „ritmul privatizării este prea rapid”. 22% nu au opinie în acest sens.

Ulterior, după aplicarea Legii nr. 55/1995 pentru accelerarea privatizării se constată că ritmul privatizării devine mai alert, reflectându-se în ponderea mai redusă a celor care apreciau până atunci că ritmul este prea lent (în octombrie 1996 era de 45%). După această dată, ritmul privatizării este perceput în mod constant ca fiind prea lent, apreciere care persistă și în prezent.

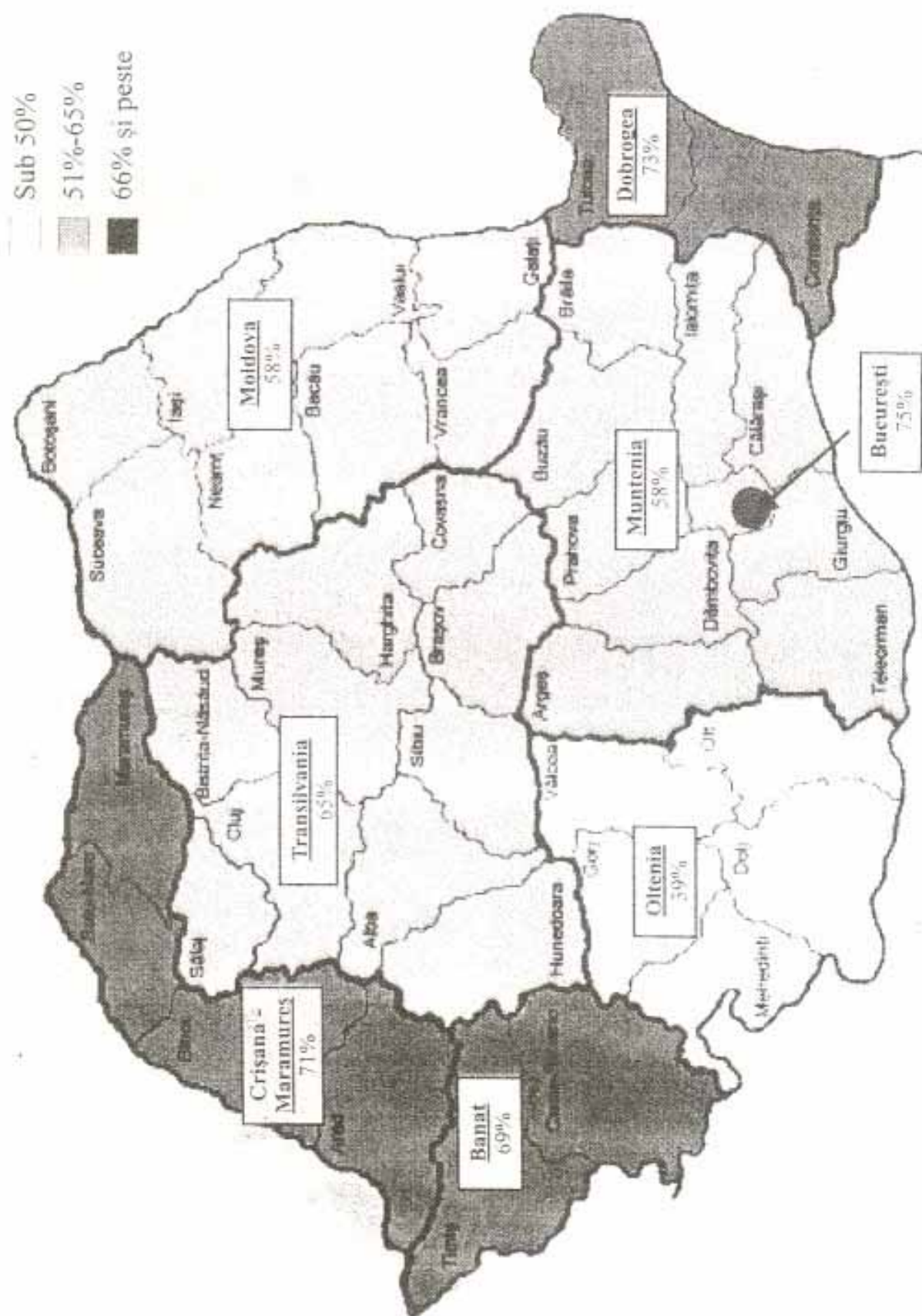
Menționăm că, pentru a asigura comparabilitatea datelor consemnate în graficul de mai sus, a fost necesară reconsiderarea variantelor de răspuns, deoarece întrebarea referitoare la percepția ritmului privatizării a fost formulată diferit de la un an la altul; este cazul datelor corespunzătoare pentru anii 1995, 1996 și 1997 când întrebarea solicita opțiunea subiectului pentru una dintre păreri următoare: „privatizarea să se facă rapid și să scadă cât mai repede rolul statului în economie” sau „privatizarea să se facă lent și să scadă cât mai încet rolul statului în economie”, echivalându-se prima variantă de răspuns cu percepția ritmului prea lent al privatizării, iar a doua – cu „ritmul este prea rapid”. De asemenea, în anii 1998, 1999 și 2000 întrebarea cerea acordul sau dezacordul cu afirmația că „privatizarea ar trebui să se facă mai repede”, asimilându-se

Fig. 5. Cât de importantă este pentru dvs. problema accelerării privatizării?
– noiembrie 1999 –

* După 1998, întrebarea include o singură condiție, iar în anii anteriori, 1995-1997, se referea la două condiții: privatizarea și rolul statului în economie. Nu credem că ruptura din 1998/1999 a apărut din motive metodologice.

Harta 4. Privatizarea este percepută ca fiind prea lentă – în iulie 1999

acordul cu percepția ritmului ca fiind prea lent, iar dezacordul – „cu ritmul este prea rapid”.

Dinamica percepției privatizării cunoaște trei etape. În primii ani de la declanșarea primelor privatizări, respectiv 1993 – 1995 (până la declanșarea privatizării în masă a întreprinderilor de stat), majoritatea populației considera că ritmul privatizării este prea lent, situație valabilă pentru majoritatea regiunilor țării. Cei mai mulți, care în 1994 apreciau că ritmul privatizării este prea lent, se regăseau în Banat – 75% din populația regiunii și București – 71%. Ponderea celor care considerau că ritmul privatizării este prea rapid se regăseau – în 1994 – în Crișana-Maramureș (31%), Muntenia (27%) Moldova (25%) și Transilvania (21%).

Situația pe regiuni privind ritmul și necesitatea privatizării s-a schimbat începând din 1995 până în 1998 – deci a doua etapă – în sensul că în aproape toate zonele, ca urmare a privatizării de masă și a măsurilor de privatizare accelerată a întreprinderilor cu capital de stat, luate de guvernarea de după 1996, majoritatea populației considera că este necesar ca privati-

zarea să se facă mai lent și să scadă cât mai încet rolul statului în economie, pe primele locuri din acest punct de vedere situându-se Dobrogea – 47% din populația regiunii și Oltenia – 49%.

După anul 1998 se conturează o a treia etapă în care majoritatea populației se declară de acord că „privatizarea ar trebui să se facă mai repede”, curent determinat, se pare, de situația de incertitudine în care se găseau la acea dată multe întreprinderi de stat. Opinia aceasta este împărtășită de o pondere însemnată din populația din Banat (83%), București (82%), Muntenia (73%), Transilvania (72%). Chiar și zone considerate mai conservatoare, cum sunt Moldova, Dobrogea și Oltenia, devin mult mai favorabile privatizării. Din hărțile următoare rezultă nivelul la care privatizarea este percepută ca fiind prea lentă în plan regional, în anul 1993 și 1999.

O dovadă în plus că procesul de privatizare este perceput ca fiind prea lent rezultă și din aprecierea, de către aproape două treimi dintre oameni, a importanței accelerării privatizării chiar și după atâția ani.

Tabelul 2. Ponderea populației care se declară mulțumită de nivelul de trai*

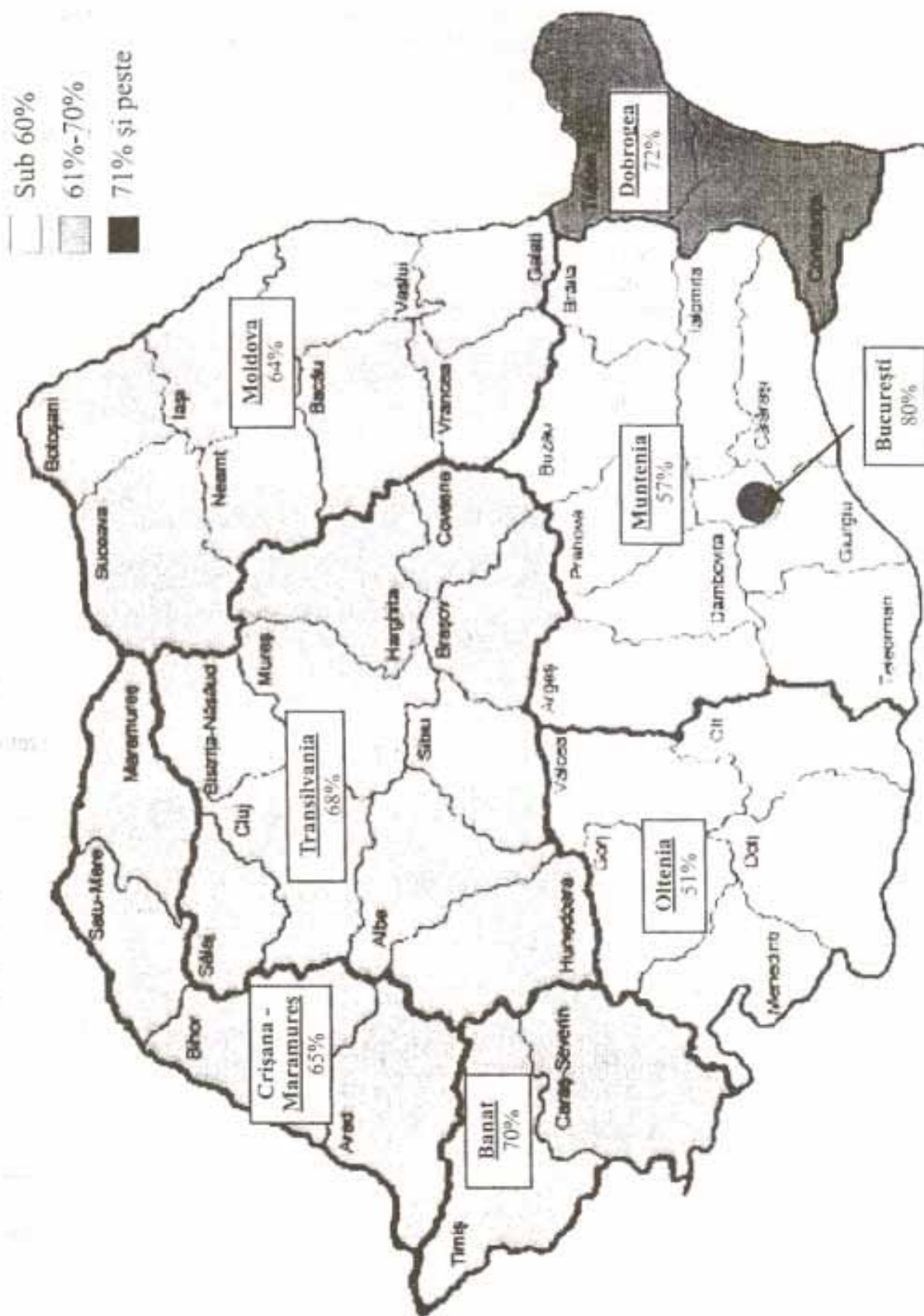
%

SONDAJUL REGIUNEA	sept. 1991	iulie 1993	oct. 1994	dec. 1995	oct. 1996	dec. 1997	iunie 1998	oct. 1999	nov. 2000
TOTAL	73	24	26	40	40	42	36	16	20
MOLDOVA	73	23	23	30	28	40	34	13	22
MUNTENIA	72	30	23	44	42	39	28	16	17
DOBROGEA	62	22	39	47	47	24	20	15	10
OLTENIA	79	12	28	22	26	50	37	19	20
BANAT	66	15	20	39	40	44	42	5	18
TRANSILVANIA	67	22	31	48	48	44	37	16	18
CRIȘANA- MARAMUREȘ	79	30	23	55	56	51	50	21	27
BUCUREȘTI	60	27	22	39	41	34	42	15	23

Notă: valorile consemnate în tabel au rezultat din cumulara răspunsurilor „mulțumit” și „foarte mulțumit”.

* Modul de formulare a întrebării este diferit de la an la an: în 1991 întrebarea se referea la satisfacția față de viață în general, în 1993-1994 – la gradul de mulțumire față de nivelul de trai, iar după 1995 – la felul în care trăiesc.

Harta 5. Ponderea populației pentru care este importantă accelerarea privatizării – în noiembrie 1999 –

Accelerarea privatizării este foarte importantă pentru mai mult de două treimi dintre locuitorii din București (80%), Dobrogea (72%), Banat (70%) și Transilvania (68%), față de numai 51% cât se înregistrează în Oltenia, sau cca. 57% în Muntenia. Se pare că populația a înțeles că, odată cu creșterea ponderii sectorului privat în economie, cresc și șansele de îmbunătățire a nivelului lor de trai și invers, cu cât crește intervenția statului în economie cu atât scade nivelul de trai. În harta următoare prezentăm ponderea celor pentru care accelerarea privatizării este o problemă importantă în foarte mare și mare măsură.

PERCEPȚIA NIVELULUI DE TRAI

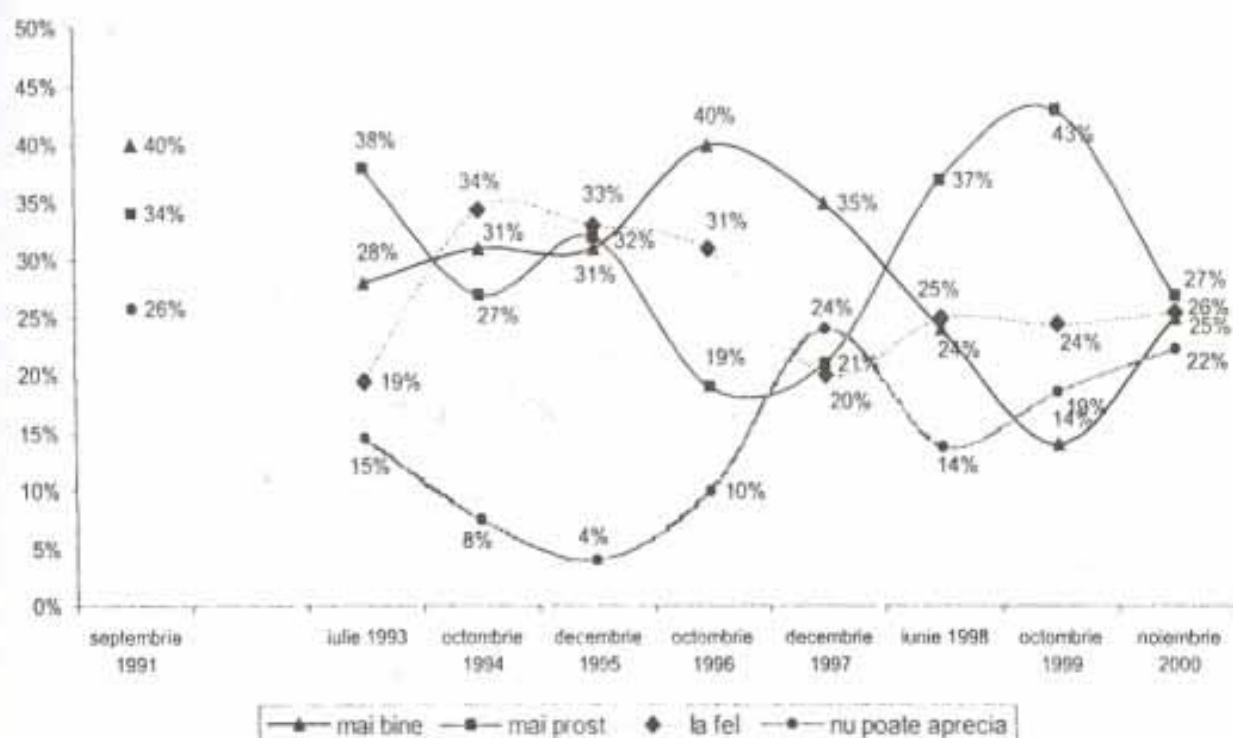
În ceea ce privește nivelul de trai, populația resimte – statistic vorbind – mai mult costurile decât beneficiile schimbărilor sociale și economice din țara noastră. Dacă în 1991 majoritatea populației (73%) era relativ mulțumită de nivelul său de trai, pe parcurs situația se schimbă, accentuându-se starea de nemulțumire.

Predominanța nemulțumirii populației față de nivelul de trai s-a menținut de-a lungul anilor, astfel că, în 2000, aceasta caracteriza aproape 80% din cazuri; doar o cincime din populație se declara mulțumită de felul în care trăiește în prezent. Desigur că insatisfacția este legată de incertitudinea condițiilor de viață, de scăderea puterii de cumpărare a populației dar nu putem exclude nici factorul legat de creșterea așteptărilor oamenilor în raport cu nivelul lor de trai, la sfârșitul anului 2000.

Deși nivelul de satisfacție al populației nu mai atinge valorile procentuale înregistrate în toamna anului 1991, tendința generală fiind de accentuare a insatisfacției, totuși, în perioada 1995 – 1998 se consemnează o relativă ameliorare în percepția condițiilor de viață ale oamenilor, determinate fie de o relativă sporire a veniturilor realizate în 1994 – 1996, fie de speranțele în măsurile luate de noua guvernare din 1997. Această situație este întâlnită îndeosebi în Crișana-Maramureș, Transilvania și Banat.

Aceste date sunt în concordanță cu informațiile provenite din alte surse, cum sunt studiile realizate de ICCV la inițiativa PNUD,

Fig. 6. Cum credeți că veți trăi peste un an?

Tabelul 3. Ponderea populației care crede că va trăi mai bine peste un an

%

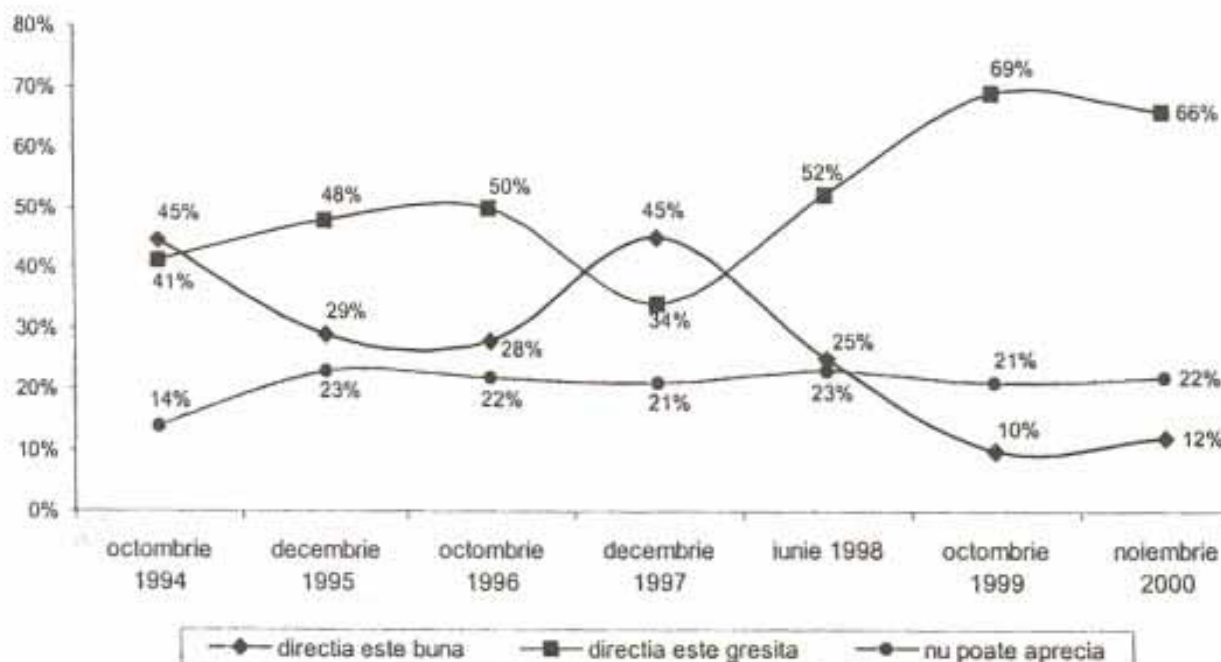
SONDAJUL REGIUNEA	sept. 1991	iulie 1993	oct. 1994	dec. 1995	oct. 1996	dec. 1997	iunie 1998	oct. 1999	nov. 2000
TOTAL	40	28	31	31	40	35	24	14	25
MOLDOVA	29	29	28	22	33	26	20	11	23
MUNTENIA	36	26	27	38	51	36	24	16	27
DOBROGEA	15	33	44	47	40	35	15	14	14
OLTENIA	61	28	30	29	37	42	26	15	28
BANAT	33	8	27	23	28	28	23	10	35
TRANSILVANIA	35	29	30	28	47	44	27	15	24
CRÎȘANA- MARAMUREȘ	66	33	45	37	36	35	33	10	15
BUCUREȘTI	43	33	33	33	36	32	30	14	31

Notă: valorile consemnate în tabel au rezultat din cumularea răspunsurilor „mai bine” și „mult mai bine”.

în care aproximativ 80% din populație este afectată de sărăcie, iar circa 40% se regăsea chiar sub pragul de sărăcie. Cei doi indicatori, respectiv nivelul de mulțumire față de felul în care oamenii trăiesc sau aprecierea propriului nivel de trai și ponderea populației sărace sau relativ sărace au, cel puțin în ultimii ani, ten-

dințe de creștere, ceea ce arată, încă odată, că cifrele oficiale și neoficiale, în special cele care se referă la venituri, nu sunt total relevante, ele trebuie privite cu rezervă știut fiind faptul că pe de o parte există o economie paralelă care implică – după sondajele CURS – cel puțin 15% din populația activă (35% după alți

Fig. 7. Credeți că în țara noastră lucrurile merg într-o direcție bună sau merg într-o direcție greșită?

Tabelul 4. Ponderea populației care consideră că în țara noastră lucrurile merg într-o direcție bună

%

SONDAJUL REGIUNEA	oct. 1994	dec. 1995	oct. 1996	dec. 1997	iunie 1998	oct. 1999	nov. 2000
TOTAL	45	29	28	45	25	10	12
MOLDOVA	45	33	30	37	18	7	10
MUNTENIA	52	33	31	44	25	10	12
DOBROGEA	62	40	33	35	15	12	10
OLTENIA	51	18	28	54	25	10	12
BANAT	45	25	25	50	35	7	15
TRANSILVANIA	33	25	27	53	24	12	12
CRÎȘANA- MARAMUREȘ	48	24	19	50	29	11	11
BUCUREȘTI	36	31	23	36	37	13	19

specialiști), iar pe de altă parte, că standardul de viață nu trebuie apreciat numai după nivelul veniturilor care s-a înrăutățit din acest punct de vedere și în alte țări foste comuniste.

Ceea ce este oarecum îmbucurător pentru viitor este un anumit grad de optimism al populației care, în ciuda dificultăților de natură economică cu care se confruntă, speră că va trăi mai bine peste un an.

În ultimii ani situația a evoluat diferit în funcție de regiune: dacă în 1991 erau mai optimiști cei din Oltenia și Crișana-Maramureș, la sfârșitul anului 2000, optimiștii erau localizați mai ales în Banat și București.

Acest optimism, aparent nejustificat dar constant, din ultimii ani atestă vitalitatea și dorința populației pentru depășirea dificultăților din prezent, în ciuda faptului că în noiembrie 2000 – înaintea alegerilor generale – numai 12% considerau că în România lucrurile merg într-o direcție bună, comparativ cu două treimi care considerau că direcția este greșită. În acest context, costurile suportate sunt o investiție pentru viitor, beneficiile urmând să se vadă abia mai târziu.

Menționăm că lipsa datelor pentru perioada 1991-1993 se datorează faptului că sondajele efectuate în perioada respectivă nu au

inclus întrebarea privind direcția în care evoluează situația din țara noastră; seria de date începe din 1994 când, odată cu *Barometrele de opinie publică* organizate de către Fundația pentru o Societate Deschisă, această întrebare a fost prezentă frecvent în chestionare.

Așa cum se poate observa din tabelul 4, imediat după alegerile din 1996 crește semnificativ ponderea celor care apreciau că țara evolua într-o direcție bună; acest mod de percepere a situației din țară se menține și pe parcursul anului 1997, după care ponderea celor optimiști este în continuă scădere. La sfârșitul perioadei – în așteptarea rezultatelor alegerilor generale din noiembrie 2000 – pentru tot mai mulți români este clar că în țară lucrurile merg într-o direcție greșită, în consens cu tendința de scădere a satisfacției populației față de nivelul de viață. Această situație este întâlnită în mai toate zonele, cu deosebire în Moldova.

De altfel, există o corelație pozitivă între nivelul de optimism al populației și încrederea în direcția bună de evoluție a României. Aceasta nu înseamnă că populația consideră că va trăi în curând conform standardelor occidentale. Deci, optimismul său derivă din faptul că evaluează condițiile sale de viață ținând seama de propria experiență și aceasta se aso-

Tabelul 5. Dinamica încrederii populației în instituții

SONDAJUL		sept. 1991	iulie 1993	oct. 1994	dec. 1995	oct. 1996	dec. 1997	iunie 1998	oct. 1999	nov. 2000
INSTITUTIA										
institutiile representative	PARLAMENT	37	20	19	21	23	27	19	9	9
	PREȘEDINȚIE (președinte)	62	45	49			56	41	21	20
	PRIMĂRIE (conducerea locală)		32	34	39	62	44	42	38	54
	PARTIDE POLITICE	29	29	24				10	8	8
institutiile de stat (ale ordinii)	GUVERN	42	31	26	24	26	36	28	11	12
	ARMATA		81	87	91	76	78	68	66	67
	JUSTIȚIE	40	30	34	42	36	35	28	20	20
	POLIȚIE	33	20	39			42	41	34	43
institutiile societății civile	BISERICĂ	66	72	75	90	83	76	85	83	86
	SINDICATE			19			26	23	15	18
	RADIO		64	73						
	PRESĂ		36	32						
	TELEVIZIUNE		44	53						

Notă: valorile consemnate în tabel au rezultat din cumularea răspunsurilor pentru încredere „mare” și „foarte mare” obținute pentru fiecare instituție în parte.

ciază atât cu faptul că din punctul de vedere al evoluției politice situația prezentă este considerată mai bună decât cea din regimul comunist, cât și cu aprecierea că în viitor, sistemul politic din România dar și cel economic vor funcționa mai bine.

ÎNCREDEREA ÎN INSTITUȚII

În ceea ce privește încrederea în instituții, trebuie subliniat că aceasta este o condiție necesară a democrației, în fapt, constituie legitimarea democrației prin suportul instituțiilor care reprezintă interesele populației din punctul de vedere al guvernării.

Dinamica încrederii populației în principalele instituții din țara noastră are unele particularități, evidențiate în tabelul 5.

Toate sondajele din perioada 1991 – 2000 arată că majoritatea populației are o încredere mare și foarte mare în **biserică** și **armată**. Acestea sunt singurele instituții care primesc sistematic încrederea majorității populației din

România și, în acest sens, România este, așa cum rezultă și din barometrul european al Center for the Study of Public Policy, singura țară din Europa de Est unde încrederea în armată și biserică este dominantă, în timp ce, în restul țărilor foste comuniste, încrederea în aceste instituții este de sub 50%.

În a doua grupă de instituții cu încredere medie, în jur de 50% din populație, se situează **președinția**, **radioul**, **televiziunea** urmate de **primărie (conducerea locală)**, **justiție** și **poliție**. Încrederea în aceste instituții este în creștere variind între 35% – 60% din populație. Situația este comparabilă cu celelalte țări foste comuniste exceptând Cehia, Slovacia și Ungaria, unde peste 60% din populație are încredere în președinție și situația altor țări precum Polonia, Belarus, Ucraina unde încrederea în președinție este de sub 25%.

În fine, o a treia grupă de instituții o formează **partidele politice**, **parlamentul**, **sindicatele** și **guvernul**, în care încrederea deține ponderi situate sub 35% din populație. O astfel de situație este similară pentru toate țările foste

Tabelul 6. Încrederea populației în instituții, la nivelul regiunilor – septembrie 1991 –

%

REGIUNEA		MOLDOVA	MUNTENIA	DOBROGEA	OLTENIA	BANAT	TRANSILVANIA	CRISANA-MARAMURES	BUCURESTI
INSTITUTIA									
institutiile reprezentative	PARLAMENT	42	38	67	53	48	20	29	28
	PRESEDINTIE (președinte)	66	68	77	70	66	41	70	51
	PRIMĂRIE* (conducerea locală)	32	30	43	32	23	36	36	23
	PARTIDE POLITICE	28	26	34	41	30	24	34	26
instituii de stat	GUVERN	44	38	53	48	55	31	59	28
	ARMATĂ*	81	87	98	87	85	70	84	79
	JUSTITIE	33	47	35	49	39	30	50	40
	POLITIE	25	39	33	42	43	27	34	31
institutiile societății	BISERICĂ	51	64	48	69	86	71	82	63
	SINDICATE**	16	20	19	17	22	19	21	21
	RADIO*	61	71	71	76	33	58	65	67
	PRESĂ*	34	40	53	42	40	27	26	37
	TELEVIZIUNE*	47	48	53	45	40	37	39	40

* datele corespund anului 1993

** datele corespund anului 1994

– noiembrie 2000 –

REGIUNEA		MOLDOVA	MUNTENIA	DOBROGEA	OLTENIA	BANAT	TRANSILVANIA	CRISANA-MARAMURES	BUCURESTI
INSTITUTIA									
institutiile reprezentative	PARLAMENT	9	7	4	13	15	8	6	12
	PRESEDINTIE (președinte)	15	20	9	19	33	18	28	21
	PRIMĂRIE (conducerea locală)	59	51	60	60	63	53	56	37
	PARTIDE POLITICE	7	8	6	15	9	6	5	7
instituii de stat	GUVERN	10	12	6	14	21	11	12	21
	ARMATĂ	68	67	57	75	83	64	67	63
	JUSTITIE	27	17	8	31	28	16	19	12
	POLITIE	52	37	32	51	50	44	40	31
institutiile societății	BISERICĂ	90	87	67	84	85	88	87	83
	SINDICATE	17	18	17	21	23	18	11	21
	RADIO								
	PRESĂ								
	TELEVIZIUNE								

comuniste. Prin urmare, deși oamenii votează pentru un partid, ei nu se identifică cu vreunul din acestea și puțini au încredere în ele.

Pe ansamblu, urmând o altă clasificare, se poate constata că în ceea ce privește instituțiile numite reprezentative, populația are mai mare încredere în primării, în președinție și mai puțină în parlament și partidele politice.

Dintre instituțiile de stat sau ale „ordinii”, cum li se mai spune, armata este singura care atrage încrederea majorității populației, urmată de justiție, poliție și guvern, acesta din urmă reținând încrederea a sub 30% din populație.

În ceea ce privește instituțiile societății civile, biserica este cea care se bucură de încrederea majorității populației, urmată fiind de radio, televiziune, presă și sindicate, ultimele cu o încredere de circa 25% din populație.

Faptul că în fiecare categorie de instituții – reprezentative sau cu funcție reprezentativă, ale ordinii și societății civile – se găsește cel puțin una care atrage încrederea a peste jumătate din populație, atestă legitimitatea sistemului actual. Aceste instituții sunt deocamdată primăriile, președinția, armata, biserica și radioul; ele pot fi considerate instituții ale consensului național, cele care legitimează în fapt ordinea socială existentă.

Evoluția descrescătoare a încrederii în guvern, parlament, televiziune, presă și mai ales în justiție și poliție ne îndreptățește să considerăm că democrația și statul de drept sunt pe cale de constituire în România, chiar dacă procesul este lent și dificil.

Credibilitatea instituțiilor din țara noastră înregistrează evoluții diferite și la nivel regional, evidențiate de datele din tabelele următoare, referitoare la anii 1991 și 2000.

Așa cum se poate observa din tabelele de mai sus, credibilitatea instituțiilor înregistrează valori procentuale cu diferențe semnificative de la o zonă la alta. Astfel, dacă în 1991 **parlamentul** era credibil pentru mai mult de două treimi dintre locuitorii din Dobrogea, în anul 2000 doar 4% mai aveau încredere; o situație mai specială se întâlnește în Transilvania unde încrederea populației în parlament este scăzută atât în 1991, cât și în 2000, chiar dacă între

timp au avut loc alegeri generale care au impus schimbări majore la nivelul reprezentării partidelor politice. O situație asemănătoare se înregistrează și la nivelul credibilității **partidelor politice** cu tendință accentuată descendentă în Transilvania, Crișana-Maramureș și Dobrogea. Doar în Oltenia, nivelul de încredere a populației în partidele politice este mai mare, comparativ cu celelalte zone.

În ceea ce privește încrederea în **președinție** (președintele țării), se evidențiază Banatul prin proporțiile semnificativ mai mari înregistrate atât la începutul cât și la sfârșitul perioadei, chiar dacă trendul este descrescător. De asemenea, la nivelul unor zone – cum este cazul Dobrogei – se reflectă într-o anumită măsură, orientarea politică dominantă în zonă la un moment dat, credibilitatea președintelui din 1991 înregistrând cea mai mare valoare, 77%, comparativ cu cea mai mică valoare în 2000, 9%.

Nivelul încrederii în **primărie** este în creștere continuă la nivelul tuturor regiunilor, cu deosebire în Banat (de la 23% în 1993, până la 63% în 2000). Pentru bucureșteni, conducerea locală – Primăria Capitalei și primăriile de sector – prezintă puțină încredere atât în anul 1993 (la doar un an de la alegerile locale din 1992, numai 23% dintre locuitorii Bucureștiului mai au încredere mare și foarte mare), cât și la sfârșitul anului 2000 (chiar dacă de la alegerea primarilor nu a trecut decât jumătate de an, credibilitatea instituției ca atare este cea mai mică – 37%).

Guvernul beneficia în 1991 de încrederea a mai mult de jumătate dintre locuitorii din Crișana-Maramureș (59%), Banat (55%) și Dobrogea (53%); pe parcursul anilor și în ciuda schimbărilor politice determinate de alegerile din 1996, încrederea populației continuă să scadă drastic, pentru ca la sfârșitul anului 2000, în Banat, doar o cincime să mai creadă în guvern, în Crișana-Maramureș – 12% iar în Dobrogea – 6%.

În ciuda faptului că este în scădere, încrederea populației în **armată** înregistrează o relativă stabilitate, reflectată în valorile consemnate în 1991 și în 2000, în cazul Banatului și

Olteniei. În ceea ce privește zonele în care scade credibilitatea acestei instituții, menționăm Dobrogea (de la 98% în 1991, la 57% în 2000).

Justiția își conservă încrederea câștigată din partea populației din Oltenia. Cea mai drastică scădere a credibilității acestei instituții se înregistrează în Crișana-Maramureș (dacă la începutul perioadei jumătate din populația zonei acorda încrederea sa justiției, la sfârșitul anului 2000, rămăsese mai puțin de o cincime).

Referitor la **poliție** menționăm faptul că este singura instituție care pe parcursul perioadei a atras încrederea unei proporții din ce în ce mai mari a populației, ajungând ca în unele zone – cum sunt Moldova, Oltenia, Transilvania creșterea procentuală să fie semnificativă: în Moldova a crescut de la 25% în 1991 la 52% în 2000, în Oltenia – de la 42% la 51%, iar în Transilvania – de la 27% la 44%.

Instituție tradițională a societății românești, **biserica** obține încrederea celei mai mari părți a populației, reușind ca pe parcursul anilor să câștige tot mai mult în credibilitatea locuitorilor din Moldova (de la 51% atinge la sfârșitul anului 2000 aproape 90%). O încredere mai mică împărtășește populația din Dobrogea, care era în proporție de 48% în 1991 ca în anul 2000 să ajungă la doar 67%.

Nivelul de încredere în **sindicate** este relativ redus, menținându-se cam la aceleași valori, variațiile procentuale de la o zonă la alta fiind nesemnificative.

În ceea ce privește credibilitatea mass-mediei românești, chiar dacă nu dispunem de date și pentru anul 2000, analiza la nivel zonal a datelor corespunzătoare anului 1993 a evidențiat faptul că, pe primul loc se află **radioul** care câștiga încrederea unei bune părți din populația din Oltenia, Muntenia și Dobrogea; o distribuție asemănătoare înregistrează **televiziunea** și **presa**, chiar dacă proporțiile sunt mai mici.

*

După decembrie 1989, România a cunoscut schimbări semnificative în sfera politică,

economică, socială. În perioada tranziției cuvintele cheie care caracterizează cel mai bine aceste schimbări se pare că sunt „economie de piață”, „privatizare”, „democratizare”. Aceste procese de natură economică și politică acționează asupra indivizilor și prin intermediul acestora, așa încât este firesc să apară o paletă largă de efecte de ordin social.

Este extrem de greu ca toți membrii societății românești să se bucure în egală măsură de beneficiile democrației și de avantajele economiei de piață. Experiența celor zece ani de tranziție a evidențiat capacitatea relativ redusă de reacție a statului la fenomene negative precum inflația sau șomajul.

Aspectul inertial al unor valori ale societății este important în ceea ce privește tranziția; această inerție generează adeseori un comportament paradoxal: opinia publică dorește schimbarea (este favorabilă reformei economice și economiei de piață), dar respinge schimbările efective (nu dorește privatizarea sub forma în care ea s-a realizat până în prezent). Această situație rezultă și din faptul că, pe de o parte, la nivelul opiniei publice, atât economia de piață, cât și privatizarea sunt considerate dezirabile de majoritatea populației și, pe de altă parte – dacă acceptăm că opiniile despre viteza cu care ar trebui efectuată privatizarea constituie un indicator relevant al atitudinii față de privatizare – observăm că, deși majoritatea este pro (pentru 64% dintre respondenți accelerarea privatizării este o problemă importantă), această majoritate este oarecum inconsistentă (doar 46% dintre respondenți sunt de acord cu privatizarea întreprinderilor de stat). De asemenea, se înregistrează o oarecare polarizare a opiniei față de privatizare în cazul populației cu studii superioare, a tinerilor și adulților.

Este tot mai evident că fenomenul tranziției nu privește doar schimbările din sfera economică, ci și a instituțiilor și a relațiilor dintre acestea, a comportamentelor și atitudinilor individuale și colective.

BIBLIOGRAFIE

- PNUD – *Raportul național al dezvoltării umane – România 1999*, București, Edit. Expert
- Zamfir, Cătălin. (1997). *Excluziunea socială și sărăcia în România în tranziție*. Raportul național în cadrul „Project on Human Dignity and Social Exclusion – Council of Europe“
- PNUD/PPCS. (1998). *Zonele de risc cu întreprinderi mari. Harta sărăciei* (coordonator: Lăzăroiu S.)
- Sandu, Dumitru. (1999). *Spațiul social al tranziției*. Iași, Edit. Polirom
- Sandu, Dumitru. Dezvoltare și sărăcie în satele României, *Sociologie Românească*, 1999, 4, 117-138
- Lăzăroiu, Sebastian. (1999). Nu se poate altfel: privatizarea, în *Fetele schimbării. Românii și provocările tranziției*, București, Edit. Nemira

ABSTRACT

Any social change has an impact on population, it is perceived as such and, according to this perception, population develops a favourable or unfavourable attitude that can not be neglected. The opinion poll is the fastest method of assessing the attitude towards these changes and their social impact, in a revealing manner from the scientific viewpoint - namely, providing for its representativeness. The data presented on the manner in which the Romanian population perceives the social change is based on polls conducted by the Centre for Urban and Regional Sociology (CURS) during 1991-2000. The main social changes bearing a direct impact on the population and for which the perception by population is essential were considered to be: the economic reform focusing on privatisation, the dynamics of the standard of living and the social problems confronting the population; the trust in institutions and the political attitude.

At the level of the public opinion, both the market economy and privatisation are regarded as desirable by most of the population; on the other hand, it may be observed that although most people are in favour (64% of the interviewed individuals consider that the acceleration of privatisation is an important problem), this majority is somehow inconsistent (only 46% agree with the privatisation of state enterprises). A certain polarisation of the public opinion concerning the privatisation was observed in the young and adult population with higher education. It is increasingly obvious that the phenomenon of transition does not concern just the changes in the economic sphere, but also in the sphere of institutions, of the relations between them, of the individual and collective behaviour and attitudes.